

VUORES
OSAYLEISKAAVA-ALUEEN
KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS
2002

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO, KULTTUURIYMPÄRISTÖYKSIKKÖ

**VUORES
OSAYLEISKAAVA-ALUEEN
KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS**

Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikkö 2002

Kannen kuva Venäläinen topografikartta vuodelta 1910, Hämeen maanmittaustoimiston arkisto
Rakennetun ympäristön inventoinnin pohjakartat Tampereen kaupungin kaupunkimittausyksikkö

SISÄLLYS

Selvityksen osa-alueet	1
Rakennettu ympäristö ja maisemahistoria	1
Kulttuurihistorialliset arvot ja toimenpidesuosituksia	2
Lähteet	3
Liite 1 a: Kartta Maankäyttö 1700-l lopulla	
Liite 1 b: Inventoitu rakennettu ympäristö, kiinteistöt Isojaon aikaiset niityt, polut ja asuinpaikka	
Inventoidut kohteet/rakennettu ympäristö	
Lempäälä/Kuivaspää/ Iso-Hervanta	4
Lempäälä/Kuivaspää/Morikka	8
Lempäälä/Kuivaspää/Risula	13
Lempäälä/Kulju/Annisto	17
Lempäälä/Kulju/Koipijärvi	21
Lempäälä/Kuokkala/Oivio	25
Lempäälä/Kuokkala/Meru	29
Tampere/Messukylä/Vormisto	33
Tarkastetut kohteet	
Tampere/Hallila/Pilkkakuusi	37
Tampere/Hallila/Pirttisuo	39
Tampere/Messukylä/Rautio	41
Vuoreksen osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointikertomus (historiallisen ajan muinais- jäännökset	43
1. Johdanto	44
2. Tutkimushistoriaa	45
3. Kenttätyömenetelmät ja tutkittu alue	45
4. Havainnot	45
4.1. Vormiston myllyn paikka	46
4.2. Vormiston muistokivi	46
4.3. Vormisto	47
4.4. Hervanta	47
4.5. Morikka	48
4.6. Annisto	48
4.7. Koipijärvi	49
4.8. Kiviaita ja rajapyykki Hervannan talon lähellä	49
4.9. Asuntamaa	49

4.10. Myllyojan itäpuoli	50
4.11. Myllyojan alajuoksu	50
4.12. Koipioja	50
5. Lopuksi	51
Lähdeluettelo	51
Kohdekuvaukset	53
Vormiston myllyn paikka	53
Vormiston muistokivi	54
Vormisto	55
Hervanta	56
Annisto	57
Koipijärvi	58
Kiviaita ja rajapyykki	
Hervannan talon lähellä	59
Myllyojan itäpuoliset rakenteet	60
Liite 1 Mustavalkonegatiivien luettelo	62
Liite 2-3 Yleiskartat arkeologisessa inventoinnissa todetuista muinaisjäännöksistä ja muista rakenteista	
Liite 4-7 Vanhat karta	
Liite 8 Valokuvia kohteista	

TAMPERE, LEMPÄÄLÄ – VUOREKSEN OSAYLEISKAAVA KULTTUURIYMPÄRISTÖN PERUSSELVITYS 2002

Selvityksen osa-alueet

Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikkö inventoi Vuoreksen osayleiskaava-alueen kulttuuriympäristöä lokakuussa 2002. Inventoinnissa laadittiin yhteenveto alueen vanhemman, lähinnä ennen vuotta 1960 rakennetun rakennuskannan nykytilasta ja historiasta, selvitettiin maiseman historiaa sekä inventoitiin historiallisen ajan kiinteät muinaisjäännökset. Rakennusinventoinnin ja maisemahistoriaselvityksen teki yksikön tutkija Jari Heiskanen. Vanhempia merkkejä asutuksesta ja käytöstä poistuneita rakenteita, ns. historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä kartoitti yksikön tutkija Ulla Tupala. Alueen kulttuuriympäristön historian hahmottamisen välineinä käytettiin kirjallisuuden lisäksi vanhaa karttamateriaalia. Rakennusinventointi tehtiin yleispiirteisesti kuvaten kiinteistöjä kokonaisuuksina. Kiinteistöt dokumentoitiin valokuvaamalla, sekä digitaalisesti että mustavalkofilmille. Kiinteistö-tiedot tallennettiin Access-tietokannaksi. Vanha karttamateriaali digitoitiin MapInfoon, jossa sen vertailu nykykarttojen kanssa on mahdollista.

Selvitysaineistosta koottiin tässä käsillä olevaksi raportti, joka jakautuu kahteen osioon. Ensimmäisessä osassa ovat rakennetun ympäristön tiedot ja maisemahistoriaselvitys, toisessa osassa historiallisen ajan muinaisjäännöksiä koskeva arkeologinen inventointikertomus. Alkuperäisaineistoja säilytetään Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikössä, museokeskus Vapriikissa.

Rakennettu ympäristö ja maisemahistoria

Vuoreksen osayleiskaava-alue sijaitsee Tampereen eteläosassa, osaksi Tampereen ja osaksi Lempäälän puolella. Alue on pääasiassa mäkistä ja kivistä metsämaata, jota notkelmien järvet, pellot, niityt ja suoalueet katkovat. Alueen järvet Särkijärvi, Suolijärvi, Hervannanjärvi, Koipijärvi, Merunjärvi, Vuoreksen lampi ja Höytämöjärvi ovat yhteydessä toisiinsa laskuojien kautta. Tieverkko on harva ja noudattelee pienipiirteisessä maisemassa mutkaisena vanhempien polkujen linjauksia. Poikkeuksen tekee uusi, suoraviivaisesti vedetty Ruskontie, joka valmistui vuonna 1993. Vanhin kulttuuriympäristö; entiset torpat, siirtolaistilat ja niitä ympäröivät pellot ovat hyvin nähtävissä vanhan Hervannantien, Matinlahdentien ja Virolaisentien varrella.

Alue on asutushistorian kannalta mielenkiintoinen. Vuoreksen alue oli Lempäälän ja Messukylien pitäjien vanhojen kantakyläiden yhteisiä takamaita. Lempäälästä alueella on Kuivaspään, Moision, Kuljun ja Kuokkalan kylien maita. Tampereen, tai ennen vuotta 1947 Messukylän, puolella ovat Messukylän ja Hallilan kylien maat.

1700-luvun lopun Vuoreksen järvien ja jokien ranta-alueilla oli niittyjä ja suuri määrä latoja. Isojaossa, 1700-luvun loppupuolella, vanhat takamaiden niitypalstat ja metsät

jaettiin taloille. Takamaiden asuttaminen ja niittyjen raivaaminen pelloksi alkoi jatkuen koko seuraavan vuosisadan aina 1950-luvulle saakka. Kartoissa esiintyvät vanhat niittyalueet noudattavat nykyisten peltojen muotoja. Isojaon jälkeen nykyisen Vuoreksen kaava-alueelle perustettiin kuusi torppaa, jotka sijoituivat Kopijärven, Merujärven ja Hervantajärvien lähistöille. Torppien paikaksi valikoitui yleensä olemassa olevan niittyjen lähellä oleva rinne. Ensimmäisenä alueelle perustettiin v. 1791 Iso-Hervanta, joka oli Kuivaspään kylän Ryödin talon torppa. Sen viereen perustettiin vielä 1850-luvulla Vähä-Hervannan (nyk. Morikka) itsellistalo. Tätä seurasivat Kuljun kartanon perustama Koipijärvi vuonna 1816 ja Annisto 1850-luvulla. Moision kylän Jutilan torppa Meru perustettiin vuonna 1845. Lisäksi Oivion torppa perustettiin 1800-luvun aikana Kuokkalan kylän Jaran talon takamaille.

Messukylän puolella torppien perustaminen oli vähäisempää, ainoastaan Viialan kartanon takamaille perustettiin Vormiston torppa vuonna 1855. Näiden lisäksi kaava-alueen läheisyydessä ovat mm. Matinlahti, Koivuviita ja Kautiala -nimiset torpat. Alueen torpat itsenäistyivät etupäässä 1920-luvulla. Niistä tuli pientiloja, mikä synnytti edelleen vireän pienviljelijäyhdistyksen. Uuden, yhtenäisen asutuskerrostuman alueelle toi siirtolaisten asuttaminen 1940-luvun lopulla kun Pieni-Virolainen ja Virolainen -järvien lähistölle perustettiin kolme siirtolaistilaa. Alue oli Hallilan ja Messukylän asumattomia takamaita, jossa käytiin tekemässä heinää. Niittyjen reunalle, tietömän taipaleen päähän raivasivat pellot ja rakensivat asumuksensa sakkolalaiset evakot, Leinoset, Suikkaset ja Sulermot kotinsa. Tie taloille valmistui vuonna 1952.

Kulttuurihistorialliset arvot ja toimenpidesuosituksia

Vuoreksen osayleiskaava-alueen kulttuuriympäristön kulttuurihistorialliset arvot muodostuvat alueen 1700-luvulla alkunsa saaneesta asutushistoriasta ja sen jättämistä jäljistä maisemassa. Vanhat niityt ja niistä raivatut pellot yhdessä entisen torppariasutukseen perustuvan rakennetun ympäristön kanssa ovat maiseman historiallinen runko. Alueen yleisilme Koipijärven kohdalla on vahvasti agraarinen. Vaikka entisten torppien rakennuskanta on pääosin uudistunut, on niissä säilynyt myös useita vanhoihin pihapiireihin kuuluneita rakennuksia. Huomionarvoinen piirre on myös asutuksen ajallinen kerroksisuus, mukaan lukien uudempi asutushistoria, 1940-luvun lopun siirtolaistilat. Vaikka evakkotilojen rakennuksia on myöhemmin laajennettu ja muutettu, ovat pihapiirit ja niitä ympäröivät pelto- ja metsämaisemat säilyneet. Ne muodostavat yhtenäisen historiallisen ja maantieteellisen kokonaisuuden Virolaisentien varrelle. Oman lisänsä alueen kulttuuriympäristöön tuo rantojen kesämökkiasutus, lomasukkaista ensimmäiset tulivat paikalle jo 1930-luvulla.

Maankäytön suunnittelussa alueen paikalliset historialliset ominaispiirteet tulisi nähdä vahvuutena, voimavarana ja paikan identiteetin rakennusaineena. Käytännössä tämä tarkoittaa vanhimpien rakennetun ympäristön inventointikohteiden (punainen kohdemerkki), vanhojen peltoaukeiden sekä kylätien säilymisen turvaamista. Historiallisen ajan muinaisjäännöskohteiden arvoista ja niitä koskevasta toimenpidesuosituksista kerrotaan alueen arkeologisessa inventointikertomuksessa.

LÄHTEET

Arkistot

Hämeen maanmittaustoimiston arkisto, Hämeenlinna

Karttamateriaali

Lempäälä, Kuljun jakokunta, Pehr Bergius v. 1792/93, 20:

Lempäälä, Kuivaspään Ryödin Hervannanmaan kartta, G Barck v. 1791, 6:c

Messukylä, J Florin v. 1780/83, 3:k

Venäläinen Topografikartta v. 1910

Suomen taloudellinen kartta v. 1922, IV:5

Kirjallisuus

Närhi Mikko, Vuoreneikkojen maa, Tampere 1993

Pikkupeura Arja, Hervannanmaa – kivenheitto kaupungista

VUORES

OSAYLEISKAAVA-ALUEEN KULTTUURIYMPÄRISTÖSELVITYS

Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikkö 2002